

כריתת הברית עם רומא (161 לפנה"ס)

מותו של יהודה (160 לפנה"ס)

יהודה שלח שליחים לרומא וכרת ברית עם הסנט הרומי. רומא ויהודה חתמו על הסכם לפיו כל צד מתחייב לעזור לצד השני אם יסתבך במלחמה. הברית נכרתה בתנאים של שוויון מלא בין הצדדים.

היה זה שלב חשוב בדרכה של יהודה החשמונאית לקראת עצמאות מדינית מלאה. היהודים זכו בפעם הראשונה למעין הכרה רשמית במעמדם העצמאי מטעם רומא. הברית הייתה בגדר הכרה רשמית במעמדה ובחירותה של יהודה, וסייעה בהמשך לחשמונאים לפתח קשרים בין-לאומיים עם מדינות הקשורות בבריתות עם רומא.

הברית עם רומא זעזעה את השלטון הסלווקי. פירושה היה ביטול כל זיקה בין יהודה לבין הממלכה הסלווקית. כעת היה על דמטריוס לפעול במהירות. לאחר שסיים את דיכוי המרד באזורים המזרחיים של ממלכתו, התפנה לטפל ביסודיות במורדים בארץ ישראל. הוא שלח את בקחידס, הטוב שבמפקדיו, ואליו צירף את הטובים שבחיליו. צבאו של בקחידס מנה כ-20 אלף חייל.

בקחידס ניהל את המערכה בחכמה. הוא השתלט על הדרכים המובילות לירושלים וכך מנע מתקפת פתע. עיקר מטרותיו היה למשוך את יהודה לקרב חזיתי, בו יהיה לסוריה יתרון ברור. יהודה היה מוכרח להגיב, שכן אי תגובה הייתה נתפשת כחולשה ומביאה לחיזוק כוחו של אלקימוס הכוהן הגדול. שני הצדדים נערכו לקרב מכריע באלעשה, מצפון לירושלים.

צבאו של יהודה מנה 800 איש בלבד. רבים נטשו את מחנהו. צבא יהודה היה צבא של מתנדבים שהתגייסו למערכה בעת הצורך, ולאחר מכן היו שבים לשדותיהם לעבודת החקלאות. בתקופה זו, לאחר שבוטלו הגזרות ועבודת האלוהים בבית המקדש חודשה, חשו רבים כי אין עוד סיבה מוצדקת לצאת לקרבות נוספים. גם העייפות נתנה את אותותיה באיכרים הלוחמים.

במהלך הקרב תקף צבא יהודה את האגף הימני של צבא הסורים והדפו, אולם האגף השמאלי תקף אותם מאחור ויהודה נהרג. אנשיו נסוגו בראשות אחיו, יונתן ושמעון.

מפלת יהודה לא הביאה קץ על מפעל בית חשמונאי. על אף שירושלים נכבשה מידי החשמונאים ואלקימוס חזר אליה ככוהן גדול, נמשך המרד בהנהגת יונתן ושמעון.

מטלות

- לאור הטבלה, אילו תכונות אופי נדרשות ממנהיג בכדי לעמוד בראש המרד?
- נסו לשער מה היו הדילמות שעמדו בפני יהודה, ומה גרם לו להחליט לעמוד בראש המרד?

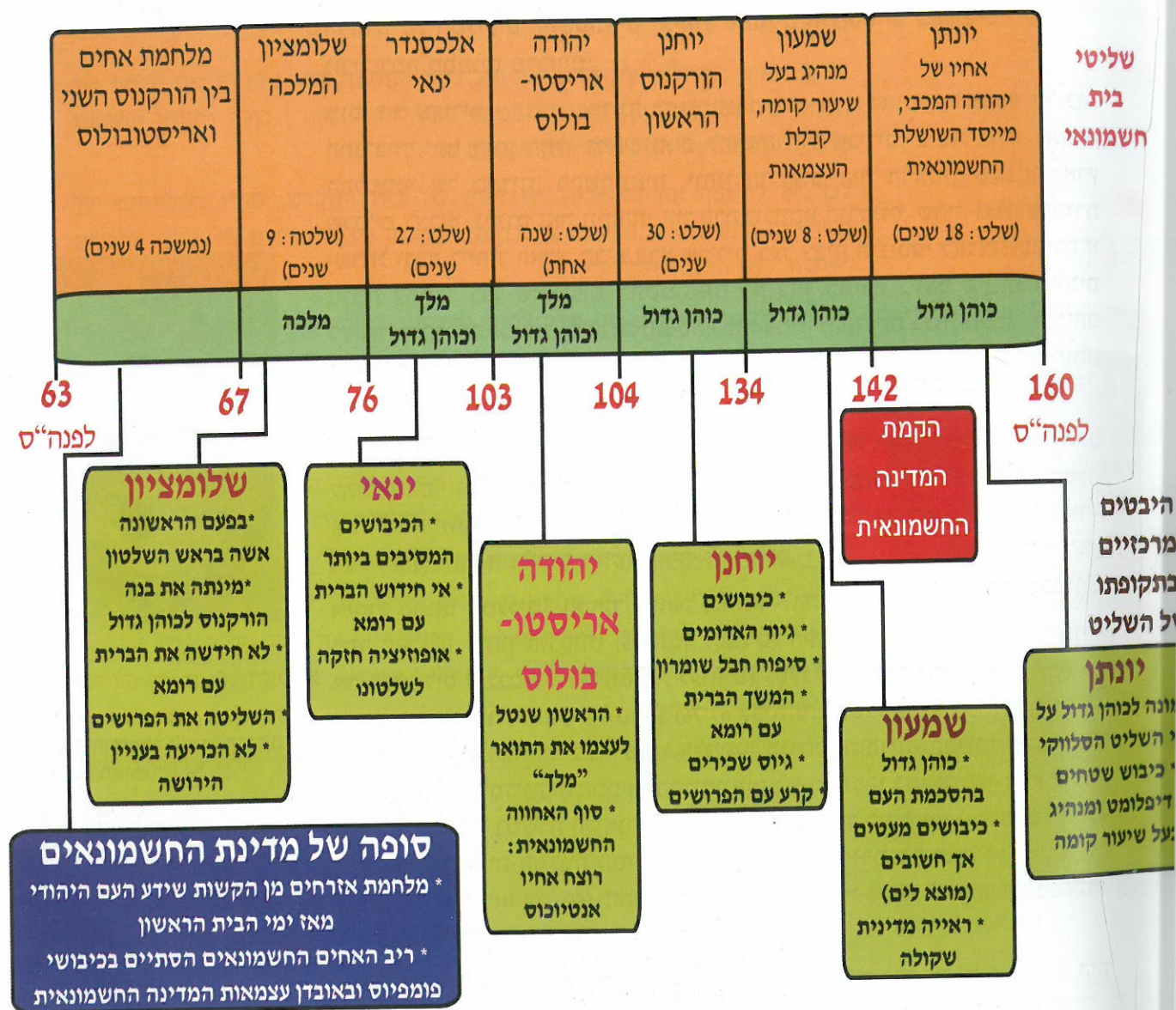
גורמים לניצחונות יהודה		גורמים למפלת יהודה	
תכונות אישיות	תנאים חיצוניים	תכונות אישיות	תנאים חיצוניים
אמיץ, פיקח, תכסיסן, נואם מוכשר, טקטיקן מעולה, מוסרי, נאמן לעמו ולאחריו.	חולשת השלטון הסלווקי, טעויות המצביאים היווניים, התמצאות בתנאי שטח, אחדות האוכלוסייה, עזרה מבחוץ (מיהודים).	היעדר התלהבות במחנה יהודה, עריקה.	צבא סלווקי עדיף בכמותו ובציודו על צבא יהודה. הצבא לומד מטעויותיו ואינו חוזר עליהן.

המדינה החשמונאית

נלמד על המדינה החשמונאית העצמאית, מהקמתה ועד לשקיעתה לאחר כ-80 שנה (142-63 לפנה"ס), בשני שלבים מרכזיים:

בשלב הראשון: נעסוק בקשיים עמם התמודדה המדינה החשמונאית הצעירה עם הקמתה, ונתאר כיצד התמודדו המלכים החשמונאים עם הקשיים.

בשלב השני: נעסוק בשקיעתה ובנפילתה של המדינה החשמונאית עד לכיבושה בשנת 63 לפנה"ס בידי המצביא פומפיוס.



שלב ראשון: קשיי המדינה החשמונאית והתמודדות החשמונאים עמם

השליטים החשמונאים נאלצו להתמודד עם קשיים בתחומים שונים. הם התמודדו עם הבעיות שעמדו בפניהם באמצעות מלחמות, גירוש הנוכרים או ייחודם והרס מקדשיהם - ובמקביל באמצעות ניהול קשרים פוליטיים עם מדינות אחרות ועם רומא. הם ניסו להשתלב במערך ההלניסטי, הן מהבחינה הפוליטית והן מהבחינה התרבותית. השליטים החשמונאים נאלצו לתמרן בין הכוחות הפועלים באזור ולהוכיח תבונה מדינית. על רקע ההתמודדות בזירה הדיפלומטית הבינלאומית, נוצר קושי סביב מעמדו של המנהיג. השליטים החשמונאים הראשונים היו יוצאי דופן, לעומת שליטים הלניסטיים אחרים באזור, והם נאלצו לתמרן בעולם הלניסטי כדי לשמור על ההישג הפוליטי-מדיני של המדינה העצמאית.

הפתרון של השליטים החשמונאים: אימוץ סממנים הלניסטיים מובהקים
נזכיר כמה סממנים מרכזיים:

גיוס חיל שכירים - הצבא במדינה החשמונאית היה צבא לאומי שהתבסס על כוח התנדבותי. עם הזמן החלו החשמונאים להחזיק חיל שכירים, ביטוי בולט לאופיה ההלניסטי של המדינה החשמונאית. יוחנן הורקנוס היה הראשון שהביא לארץ שכירים לצבאו. נקודה זאת תמוהה: איך קרה שדווקא הורקנוס, שהיה נאמן למסורת ישראל ורצה בייחוד הארץ, הביא צבא שכירים בעל צביון הלניסטי לארצו? סתירה זו ניתנת להסבר בכך שהמלכים החשמונאים לא ראו סתירה בעצם היותם נאמנים ליהדות ולהלניזם גם יחד. היהדות נתפסה ככוח פנימי וההלניזם ככוח חיצוני, ושניהם יכולים להתקיים בשלום זה לצד זה. הדבר היה אופייני לתקופתו, כך נהגו כולם, ויוחנן הורקנוס רצה לנהוג כשאר השליטים אשר העדיפו להישען על גדודי שכירים. המלכים ההלניסטיים לא בחלו בשום דרך כדי להשיג את הכסף שהיה צריך לשלם לחילותיהם. יוסף בן מתתיהו מספר שהכסף לשכירת הצבא מקורו בקבר דוד המלך, אותו פתח יוחנן הורקנוס. בשני מעשים אלה - גיוס חיל השכירים וגזילת קבר דוד - החל הפירוד בין השליטים החשמונאים לבין העם.

אימוץ התואר "מלכים" ואיחוד מלוכה וכהונה - החשמונאים נטלו לעצמם גם את כתר המלוכה. יוחנן הורקנוס (135-103 לפנה"ס) היה כוהן גדול, אולם בניו, יהודה אריסטובולוס ואלכסנדר ינאי (103-76 לפנה"ס), נטלו לעצמם גם את כתר המלוכה. גם אשתו של אלכסנדר ינאי, שלומציון (76-67 לפנה"ס), ששלטה אחריו, הייתה מלכה. אימוץ כתר המלוכה היה בגדר מנהג הלניסטי מובהק, והמדינה החשמונאית והמלך בראשה, דמתה למדינה הלניסטית. החשמונאים לא הסתפקו בתואר מלך אלא ביקשו גם לכהן במקביל במשרת הכהונה הגדולה. מטרתם הייתה לחזק את מעמדו של המלך ולרכז את סמכויות השלטון השונות בידיו. היה בכך גם אימוץ המנהג ההלניסטי של פולחן מלך-אל (ראו עמ' 40). החכמים התנגדו לכך וסברו כי יש להפריד בין מנהיגות דתית למנהיגות מדינית-צבאית.

יורשיו של שמעון אימצו שמות יווניים - הורקנוס, אריסטובולוס, אלכסנדר. הדבר היה חשוב כדי לזכות בהכרה בעולם ההלניסטי.

קושי
פוליטי-דיפלומטי



נר חרס עם הטבעה של מנורה
המנורה סימלה לאורך הדורות
את עצמאות ישראל

כל השליטים החשמונאים, החל מיהודה המקבי ועד יוחנן הורקנוס, הקפידו לחדש את ברית ההגנה עם רומא. הם ראו בה תנאי הכרחי לקיום עצמאות המדינה החשמונאית. השליטים החשמונאים ידעו כי הכוח הרומאי העולה מעניק להם עוצמה מדינית מול בית סלווקוס.

קו מדיני זה נשבר בתקופת המלך אלכסנדר ינאי, אשר סירב לחדש את הברית עם רומא. הוא ידע כי רומא לא תוכל להסכים לכיבושיו, משום שהדבר עמד בניגוד לאינטרסים שלה להחליש את עמי האזור.

בין היהודים ובין העמים הנוכרים ותושבי הערים ההלניסטיות בארץ ישראל התנהלה תחרות כלכלית קשה שהביאה לעוינות רבה בין הצדדים. התושבים הנוכריים סייעו לכוחות הסלווקיים כאשר אלה תקפו את יהודה.

הפתרון של השליטים החשמונאים: השתלטות על ערי החוף ועל דרכי המסחר

החשמונאים השתלטו על ערי החוף ועל דרכי המסחר, דבר שהגדיל את חלקם של הסוחרים ושל הממשלה היהודית בסחר הבינלאומי. הארץ כולה נהנתה משגשוג כלכלי ועושרם של השליטים החשמונאים גדל.

לכך יש להוסיף את האוצרות העצומים של בית המקדש, שהיו בשליטתם של השליטים החשמונאים שכיחנו גם בכהונה הגדולה. היו אלה ימים של רווחה כלכלית ושגשוג לעם היהודי ולשליטיו.

שטחי המדינה היהודית היו מצומצמים והתרכזו בעיקר באזור יהודה. כמו כן, היו יישובים יהודיים שהיו נתונים למרות ערים הלניסטיות וסבלו מהתנכלויות בלתי פוסקות מצד שכניהם.

הפתרון של השליטים החשמונאים: הרחבת גבולות הארץ

כל השליטים החשמונאים דאגו להרחיב את גבולות הארץ ומימשו אינטרסים פוליטיים וכלכליים, כמו בכל שאר העולם ההלניסטי, בדרך של כיבושים וסיפוחים.

כבר בימי יונתן נכבשו שטחים מחוץ ליהודה: מעקרון ולוד במערב עד לעופרים בצפון יהודה ושטחים בעבר הירדן. שמעון לא כבש שטחים גדולים אך כיבושיו המעטים - בית צור, גזר ויפו - איפשרו גישה לחוף הים, דבר שחזק את כוחה הכלכלי של המדינה הצעירה. כאשר דרש השליט הסלווקי, אנטיוכוס השביעי, משמעון לפנות את הערים גזר ויפו, ענה לו שמעון:

לא ארץ נכרייה לקחנו ולא ברכוש זרים שלטנו כי אם נחלת אבותינו אשר נכבשה ללא חוק המשפט בידי אויבינו מזמן רב, וכאשר היתה לנו הזדמנות החזרנו לנו את נחלת אבותינו (מקבים א, טו, לד)

מטלות

- א. האם אתה מזדהה עם התפיסה שמציג שמעון?
- ב. מהו המסר שאליו מכוונת אותנו ההיסטוריה בסוגיה זו?

קושי כלכלי

קושי דמוגרפי

מה הביא למדיניות של כיבושים וסיפוחים?

כל השליטים החשמונאים יצאו למלחמות כדי לכבוש ולספח שטחים

מדוע?

גורם חיצוני
כל השליטים ההלניסטים פעלו בדרך של כיבושים וסיפוחים

גורמים פנימיים
1. העמקת ההכרה הלאומית שכל ארץ ישראל שייכת לעם ישראל
2. טיהור כל הארץ מעבודה זרה

הכיבוש יצור קשיים חדשים

יוחנן הורקנוס שינה לחלוטין את פני המדינה החשמונאית. כיבושיו כללו שלושה אזורים - עבר הירדן, השומרון (שכם) ואדום. בכך הרחיב את גבולות יהודה מצפון ומדרום עם רצועת חוף במרכז. לכיבושיו הגדולים התלווה גוון של קנאות דתית שבאה לידי ביטוי בהרס מקדש השומרונים על הר גריזים. בנוסף, הוא צירף את האדומים לעם היהודי, בהאמינו שכל ארץ ישראל חייבת להיות מיושבת על ידי יהודים בלבד ואין מקום לעמים אחרים.

בנו, יהודה אריסטובולוס, שלט רק שנה אחת אך הספיק לכבוש את הגליל ולייחד את שבט הייטורים (בני שבט ערבי נודד) בצפון הגליל.

אחיו, המלך אלכסנדר ינאי (102-76 לפנה"ס), היה גדול הכובשים החשמונאיים. הוא כבש את הערים ההלניסטיות בעבר הירדן ואת כל ערי החוף ההלניסטיות בארץ ישראל, להוציא עכו ומובלעת אשקלון (הפררמצרית). בימיו הגיעה הארץ לשיא התפשטותה הטריטוריאלית (ראו מפה בעמוד הבא).

בתקופת החשמונאים גדלה האוכלוסייה בארץ במידה ניכרת. אוכלוסיית המדינה היתה מעורבת וכללה יהודים ונוכרים. החשמונאים שאפו להפוך את המדינה למדינתו של העם היהודי בעלת צביון יהודי אתני. בכך היו שונים שוני מהותי משושלות הלניסטיות. לדוגמה, האימפריה הסלווקית אינה מדינה של עם מוגדר, כי אם מדינה שיש לה שושלת השולטת על עמים שונים. קושי נוסף הוא הפער בין העולם האילי (ריבוי אלים) לבין האלוהות המונותאיסטית של היהדות: אל אחד בלתי נראה ובלתי מושג.

הפתרון של השליטים החשמונאים: ייחוד האוכלוסיות בערים הכבושות

לדברי יוסף בן מתתיהו, החשמונאים כפו בכוח את ההתייחדות על העמים בשטחים שכבשו, וצירפו אותם אל העם היהודי כדי לחזק את כוחו הצבאי והדמוגרפי של העם היהודי. ההתייחדות לא הייתה רק פעולה דתית אלא גם לאומית, שכן דת ולאום בעולם הקדום היו במידה רבה משולבים זה בזה. ככל שלעם הייתה זהות לאומית חזקה כך הוא התנגד יותר לסיפוח - וככל שהייתה לו זהות לאומית רופפת, כך הוא קיבל עליו את הלאומיות היהודית בקלות רבה יותר.

מכיוון שמדובר היה בעמים בעלי זהות לאומית חלשה, יש היסטוריונים הסבורים כי הם יהדו מרצון ולא בכפייה, שכן ההלניזם תרם תרומה משמעותית לאובדן התרבות המקומית. בעוד האליטה המקומית התייוונה, נותרו המוני הכפרים ללא מנהיגות תרבותית ולאומית. תהליך הייחוד כולו הושלם תוך שני דורות.



מטבע מימי יוחנן הורקנוס

כדי שמטבע תוכר לשימוש בין הערים ההלניסטיות במזרח, היה עליה להיות בעלת דיוקן השליט, אולם החשמונאים בכוונה תחילה, לא טבעו את דיוקנאותיהם על גבי מטבעות כדי להדגיש את האופי היהודי של מדינתם! המלך הראשון שטבע מטבעות במדינה החשמונאית היה יוחנן הורקנוס הראשון. במטבעות מופיע כתב עברי קדום שהיה נהוג בתקופת בית המקדש הראשון, כך ביקשו החשמונאים לקשר בינם לבין שלטון בית דוד. כן מופיע במטבע עוגן המעיד על החשיבות שייחסו החשמונאים למוצא לים.

התפשטות ממלכת החשמונאים



מקרא מפה

- היעזרו במפה של פחות יהוד בתקופה הפרסית (עמ' 16) והכינו רשימה של העמים שנכבשו על ידי החשמונאים.
- לראשונה יש לממלכה היהודית מוצא אל הים. מהם היתרונות הגלומים בכך ומהם החסרונות?
- במפה רואים כי המדינה החשמונאית צמחה פי כמה מגודלה הטבעי. נסו לאמוד כיצד השפיע גודלה של המדינה החשמונאית על אופייה של המדינה.

מהפך ביחס העם לשליטים החשמונאים

עד כה העריץ העם את בני משפחת החשמונאים וראה בהם את מנהיגיו הלאומיים. אולם עתה חל שינוי ביחסו, מכיוון שמשפחה זו החלה להתנהג כחצר הלניסטית לכל דבר. בניו של יוחנן הורקנוס, יהודה אריסטובולוס ואלכסנדר ינאי, המשיכו בדרכי אביהם ולקחו חיילים שכירים שחינוכם הצבאי ושפתם היו יווניים. דומה היה כאילו צבא יווני עמד לפקודתו של הכוהן הגדול היהודי. הצבא החשמונאי קיבל אופי הלניסטי וניהל את מלחמותיו לפי חוקי תורת המלחמה המקובלים בעולם ההלניסטי. חיי החצר של המשפחה החשמונאית התנהלו לפי חיי החצר ההלניסטיים. הם ערכו משתאות, לקחו פילגשים, רדפו אחרי בני ביתם בהם חשדו באי נאמנות. ספר חשמונאים מספר כי יהודה אריסטובולוס, שהכתיר עצמו למלך כדי שיוכל להשתלב ביתר קלות במערך ההלניסטי, הרעיב את אמו למוות והרג את אחיו. אלכסנדר ינאי ישב עם פילגשיו שעה שהתליינים צלבו את מתנגדיו.

מטלות

- א. כיצד לדעתך הרגיש העם כלפי מעשיהם של השליטים החשמונאים?
- ב. מה אתם למדים לחיי היוסיום מהתנהגותם של השליטים החשמונאים?

המוסד העיקרי של ההנהגה הלאומית העצמאית בתקופת החשמונאים ובתקופת שלטון הרומאים היה הסנהדרין. הסנהדרין ייצגה את כל האומה והיוותה מוסד פוליטי ומוסד דתי-שיפוטי כאחד. ה"סנהדרין הגדולה" או "בית דין הגדול" הורכבה מגוף אחד בן 71 חברים שבראשו עמד הכוהן הגדול או הנשיא. הערכאה לפניו נקראה "סנהדרין קטנה" והיא הורכבה מ-23 חברים כל אחת. חברי הסנהדרין הגיעו מ-3 חוגים: הכהונה הגדולה, החכמים - מורי התורה (בעיקר הפרושים), ו"הזקנים" - ראשי משפחות ובעלי ממון. המינוי ניתן לכל החיים.

תפקידי הסנהדרין:

- א. בית הדין הגדול עסק בכל המחלוקות המתעוררות בדיני תורה, הלכה ומשפט, קביעת כללים והנחיות שיקלו על הציבור ויאפשרו סדר ציבורי, פיקוח על הכהונה (על ידי פסילת כוהנים שנמצא בהם פסול לכהן בקודש), קידוש החודש ואף דיני נפשות.
- ב. בתקופה החשמונאית ניתנה לסנהדרין רשות לדון בדיני נפשות ואף להחליט על הוצאה להורג. הסנהדרין הייתה זהירה מאוד בקביעת עונש מוות, ורק לעתים רחוקות היתה פוסקת עונש מוות. סנהדרין שפסקה עונש מוות אחת ל-70 שנה נקראה "קטלנית".

על פי דין תורה, חייבים הכול להישמע לפסיקתם.



מטבע מימי יוחנן הורקנוס ועליו כתובת: "יהוחנן הכוהן הגדול וחסר היהודים" "חבר היהודים" היא הסנהדרין, המוסד השלטוני העליון באותה תקופה. זהו הביטוי העברי הטהור למילה סנהדרין, שהיא מילה בשפה היוונית.

פרק 2: ממלכת החשמונאים בתקופה ההלניסטית

שלב שני: שקיעתה ופילתה של המדינה החשמונאית

שלומציון המלכה, אשתו של ינאי, ירשה את השלטון אחריו. בפעם הראשונה בתולדות העם היהודי עמדה אישה בצמרת השלטון. היא ביצעה כמה צעדים בניסיון להעניק יציבות ורוגע למדינה החשמונאית, אולם לא הבינה את השינויים המתרחשים במזרח עם התקרבותם של הרומאים לאסיה. היא לא חידשה את הברית עם רומא ולא העניקה תשומת לב לערים ההלניסטיות שמידת העוינות שלהן כלפי השלטון החשמונאי ששלט בהן גדלה.

והחשוב מכול - לקראת סוף שלטונה, לא הצליחה שלומציון להכריע בעניין הירושה בין שני בניה: הורקנוס הבכור ואריסטובולוס הצעיר.

עם מותה של שלומציון פרצה בגלוי מלחמת אחים קשה בין שני האחים על המלוכה, והיא התפתחה למלחמת אזרחים מן הקשות שידע העם היהודי.

בראש הצבא הרומי שהגיע באותו זמן לסוריה וסיפח אותה כפרובינקיה רומית, עמד אחד מגדולי המצביאים הרומיים, פומפיוס. הוא קיבל את שני האחים שטענו למלוכה ושמע את דבריהם. הוא לא מיהר להחליט ודרש כי הצדדים יחכו להכרעתו עד לאחר כיבוש ארץ הנבטים ובירתם פטרה. אריסטובולוס, במקום להיכנס למשא ומתן ולהציע לרומא את עזרת צבאו במאבקה בנבטים, מרד בפומפיוס. המצביא הרומי מיהר להטיל מצור על ירושלים, בה התבצר אריסטובולוס. הוא כבש את העיר וערך בה טבח קשה, פרץ לבית המקדש, אך לא נגע לרעה באוצרות המקדש.

כיבוש ארץ ישראל בידי פומפיוס מסמל את סופה של המדינה החשמונאית. כעת קבע המצביא הרומי סדרים חדשים ביהודה. מה הייתה משמעותם של ההסדרים הללו?

יהודה איבדה את עצמאותה, וכן את ערי החוף ודרכים חשובות למסחר הבין לאומי. בהסדרי פומפיוס נקבע כי יהודה תהפוך למדינת חסות של רומא ותשלם לה מסים.

תהליך ייחודה של ארץ ישראל נקטע ושוב נוצר מצב של אזורים יהודים ואזורים לא יהודים, שביניהם שנאה תהומית והתפרצויות איבה ואלימות. בהסדרים נקבע כי הערים הנוכריות אשר היו עד כה מסופחות ליהודה ותחת שלטון יהודי יקבלו מעמד אוטונומי וינהלו באופן עצמאי.

חיזוק מעמדו של בית אנטיפטר האדומי - בהסדרי פומפיוס כי מעתה לא יהיה ליהודה מלך עצמאי אלא מלך שייקבע על ידי רומא וימלוך בחסות רומא. דבר זה אפשר לבית אנטיפטר לחזק את אחיזתו בארץ ישראל. אנטיפטר, אביו של הורדוס, היה נוכרי מאדום שאולץ להתגייר על ידי החשמונאים. הוא מונה למושל אדום, קיבל אזרחות רומית וקידם את בניו לעמדות מפתח.

בעקבות הסדרי פומפיוס באו הסדרים נוספים אשר חיזקו את מעמדה של יהודה כמדינת חסות ואפשרו את התחזקותו של בית אנטיפטר עד אשר מונה הורדוס למלך בחזקת רומא (ראו בפרק הבא).

שלומציון המלכה:

אישה בראש המדינה

החשמונאית

(67-76 לפנה"ס)

מלחמת הירושה

בין שני האחים

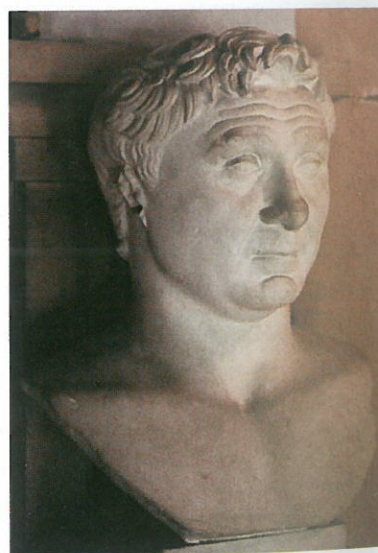
מובילה לאובדן המדינה

החשמונאית

(63-67 לפנה"ס)

הסדרי פומפיוס

(37-63 לפנה"ס)



פומפיוס - מצביא ודיפלומט רומי כבש את ארץ ישראל והביא לסופה של המדינה החשמונאית

תקופת הבית השני

מתתיהו אנטיגונוס

החשמונאי האחרון
(37-40 לפנה"ס)

הניסיון הכושל האחרון של בית חשמונאי לתפוס את המלוכה בשנת 40 לפנה"ס, העניק להורדוס את כס המלוכה. הפרתים, אויבי רומא, כבשו את סוריה. אנטיגונוס, בנו של אריסטובולוס המורד ונכדה של שלומציון המלכה, כרת ברית עם הפרתים. הוא הוכתר למלך על ידם ושיכנע אותם לסייע בידו לסלק את אויביו - הורקנוס ובני אנטיפטרוס. הוא נתמך על ידי רוב העם. אנטיגונוס ואנשיו שמו מצור על ארמון המלך בירושלים, אולם הורדוס הצליח לברוח לרומא. שלטון בית חשמונאי חודש אך לא לזמן רב.

בינתיים הצליח הורדוס לשכנע את הסנט הרומי כי הוא האיש המתאים להיות "מלך היהודים". הוא הומלך למלך בסוף שנת 40 לפנה"ס וחזר לארץ ישראל עם צבא רומי. לאחר שלוש שנים של מאבק דמים מול אנטיגונוס נכבשה ירושלים והורדוס ערך טבח בתומכי אנטיגונוס. אנטיגונוס הוצא להורג בשבירת מפרקת.

מטבע שטבע מתתיהו אנטיגונוס
אנטיגונוס, ששאף לחזק את האמונה
באלוהי ישראל ואת הניגוד בינו לבין
הורדוס, הטביע על המטבע את
מנורת בית המקדש. עשוי מברונזה,
בערך 37 לפנה"ס



מטלות לסיכום הנלמד בפרק

עיינו בציר הזמן בשער הפרק וענו:

- כמה זמן חלף מאז פרץ מרד החשמונאים ועד קבלת העצמאות מידי הסלווקים? אספו נתוני מידע מויקיפדיה לגבי אורכן של 3 מלחמות עצמאות אחרות במהלך ההיסטוריה. האם מלחמת העצמאות של החשמונאים נחשבת ארוכה? בססו טענתכם ונמקו.
- מה ניתן ללמוד מתפרוסת הערים ההלניסטיות בארץ ישראל לגבי מידת השפעתן? אילו שינויים הביאה התרבות ההלניסטית לחיי היהודים ביהודה בתחום הדתי, החברתי והכלכלי.
- העימות בין היהדות וההלניזם היה הכרחי. בססו טענה זו או שללו אותה. הביאו הוכחות לטענתכם.
- אילו חוגים עמדו בראש תנועת ההתייוונות ומה עשו כדי לשמור על מעמדם?
- ערכו השוואה בין מתייוון "מתון" לבין מתייוון "קיצוני". בחנו את נקודות הדמיון ונקודות השוני וענו: האם באמת יש הבדל מהותי ביניהם? נמקו תשובתכם.
- מהי משמעות המעורבות של המתייוונים הקיצוניים במינויו של הכהן הגדול?
- מדיניותו ההלניסטית של אנטיוכוס הרביעי הייתה תופעה יוצאת דופן באותה תקופה. בססו טענה זו או שללו אותה. הביאו הוכחות לטענתכם.
- בספר מופיעים ארבעה גורמים לגזירות הדת. דרגו אותם לפי סדר חשיבותם בעיניכם. מהו הגורם בעל החשיבות הרבה ביותר בעיניכם? נמקו טענתכם.
- כוונת החסידים הייתה להמריד את יהודי ארץ ישראל נגד התרבות ההלניסטית ולא נגד המלך היווני. בססו טענה זו או שללו אותה. הביאו הוכחות לטענתכם.
- הופעתו של מתתיהו על הבמה ההיסטורית מהווה את ראשיתה של תקופה חדשה בתולדות היהודים. בססו טענה זו או שללו אותה. הביאו הוכחות לטענתכם.



מטלות לסיכום הנלמד בפרק

- הביאו שלוש טענות התומכות בכך שיהודה היה מנהיג לאומי ובססו אותן.
- ניתן לחלק את מאבקו של יהודה המקבי לשני שלבים עיקריים. מהם? מה מאפיין כל שלב?
- חז"ל לא דיברו בשבח החשמונאים. מדוע? חוו דעתכם ונמקו.
- בעצמאות המדינה החשמונאית ניתן לראות חזרה לימי העצמאות המדינית של ימי הבית הראשון. בססו טענה זו או שללו אותה. נמקו את דבריכם. תוך ציון ביטויי העצמאות של הממלכה החשמונאית.
- מדינת החשמונאים הייתה בבחינת הבטחה גדולה שנפערו בה סדקים שהביאו בהדרגה לשקיעתה. התרשים הבא מתאר את נקודות התורפה מולן ניצבה המדינה החשמונאית. נקודות התורפה באו כתוצאה מהפתרון שהעניקו השליטים החשמונאים לקשיים עמם התמודדו עם הקמת המדינה (ראו פירוט בפרק). בנו טבלה. בעמודה הראשונה רשמו את שם נקודת התורפה, בעמודה השנייה תארו אותה בקצרה, בעמודה השלישית ציינו האם נקודת התורפה תרמה לדעתכם לאובדן העצמאות המדינית, ובעמודה הרביעית נמקו את תשובתכם.

